

УДК339.37:338.24.01

О. Є. Мазур,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та управління

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Французький бульвар 24/26, м. Одеса, 65044, Україна,

e-mail: mazurelena13@gmail.com

СИСТЕМНА ДЕКОМПОЗИЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

В статті досліджується структурний склад та механізм дії системи регулювання розвитку торговельного підприємництва, з використанням методу декомпозиційного аналізу, котрий дає змогу розглянути систему як сукупність взаємозв'язаних підсистем нижчого рівня. Вказаний підхід дасть змогу при розробленні заходів державного регулювання враховувати не лише економічні аспекти розвитку роздрібної торгівлі, а й інституціональні й соціальні.

Ключові слова: управління, регулювання, системний аналіз, роздрібна торгівля, інституціональний розвиток, підприємництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Становлення ефективно-ринкової інституціональної структури в сучасному світі неможливе без цілеспрямованої координаційної ролі держави, яка повинна, з одного боку, сприяти створенню ефективних і бажаних інститутів, а з іншого, – запобігати інституціоналізації неефективних і небажаних правил і норм. Розроблення методології державного «інститутотворення» є одним з найактуальніших завдань сучасної наукової думки. У якості інститута-об'єкта нами обрано підприємництво в роздрібній торгівлі, яка як галузь має критичне значення для економіки країни, справляючи істотний вплив на формування сукупного матеріального багатства, забезпечення значної частки зайнятості, розвиток малого бізнесу, утвердження соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах роздрібна торгівля потребує сприятливих умов господарювання, які забезпечуються державним регулюванням. Проблеми регулювання розвитку роздрібної торгівлі розглядаються і розв'язуються в роботах О. Шубіна і Я. Гончарука [1], Н. Міценка, Т. Васильців і Н. Заярної [2], І. Лазебної [3], І. Височин [4], Н. Возіянової [5], В. Ільшанка [6] та інших українських вчених. Для цих праць характерний глибокий рівень розроблення економічних важелів державного впливу на торгів-

лю – фінансово-кредитного, податкового, інвестиційного та ін., а також опрацювання механізмів створення конкурентного середовища, забезпечення доступу підприємств до матеріальних та інформаційних виробничих ресурсів тощо. Проте різні варіанти державного регулювання торгівлі описують лише окремі економічні аспекти її функціонування як сфери обігу і галузь народного господарства. За такого кута зору залишається поза увагою той факт, що торгівля є, з одного боку, складною, багаторівневою інституціональною структурою, а з іншого – мультискладовою відкритою системою.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження структурного складу та механізму дії системи регулювання розвитку торговельного підприємництва, з використанням методу декомпозиційного аналізу, котрий дає змогу розглянути систему як сукупність взаємозв'язаних підсистем нижчого рівня. Вказаний підхід дасть змогу при розробленні заходів державного регулювання враховувати не лише економічні аспекти розвитку роздрібно́ї торгівлі, а й інституціональні й соціальні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми виходимо з того, що управління – це впорядкований процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління з метою досягнення певного корисного ефекту. Згідно з кібернетичним підходом, управління має відтінок примушення, підконтрольної цілеспрямованості, бо передбачає безальтернативне приведення об'єкта управління в бажаний стан. В такому строгому трактуванні воно придатне лише для керування механізмами і не може застосовуватися для нелінійних соціальних систем, для яких визначальним механізмом розвитку є самоорганізація. Тому відносно роздрібно́ї торгівлі замість терміну «управління» ми будемо вживати більш адекватний термін «регулювання». З іншого боку, незважаючи на багатоваріантність розвитку самоорганізованих систем, кількість їхніх можливих траєкторій не є нескінченною, і людина має змогу обрати оптимальний для неї шлях і управляти ним, вирахувавши можливі сценарії розгортання подій і їхні наслідки. Маючи інформацію про майбутній бажаний стан і способи слідування спонтанним самоорганізуючим тенденціям системи, можна скоротити період виходу на бажаний аттрактор – майбутню форму організації. Враховуючи певні обмеження і переваги порізненого застосування кібернетичного і синергетичного підходів у розв'язанні проблеми регулювання інституціонального розвитку підприємництва в роздрібно́ї торгівлі, необхідна їх творча інтеграція, доповнена системним підходом і аналізом.

Під кутом кібернетичного підходу управління (регулювання) є інформаційною системою, яка охоплює об'єкт регулювання (керовану систему), суб'єкт регулювання (керуючу систему), а також інформаційні зв'язки та взаємодії між об'єктом та суб'єктом (рис. 1).

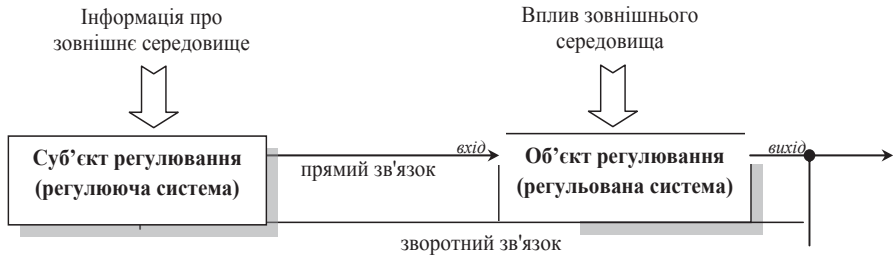

Рис. 1. Універсальна кібернетична схема процесу управління (регулювання)

Для дослідження структурного складу та механізму дії системи регулювання розвитку торговельного підприємництва використаємо метод декомпозиційного аналізу, котрий дає змогу розглянути систему як сукупність взаємозв'язаних систем нижчого рівня, які, своєю чергою, також можуть бути розкладені на підсистеми, компоненти, елементи і так далі. Базовими системами у складі системи регулювання є регулююча та регульована системи.

Об'єктом регулювання (регульованою системою) є підприємництво в роздрібній торгівлі. Як надскладна самоорганізована система, підприємництво не має жодної конкретної мети, а сенсом його існування є сам процес функціонування і постійна еволюція зі своїми рушійними силами та обмеженнями. Тому діяльність сфери роздрібної торгівлі неможливо визначити через мету, а лише через функції, з-поміж яких провідною є продаж товарів та послуг покупцям для задоволення різноманітних потреб особистого споживання. Натомість, мету кожного з суб'єктів підприємництва ідентифікувати цілком можливо: найчастіше це отримання прибутку на основі реалізації ресурсної, організаційної та інноваційної підприємницьких функцій під час здійснення товарообмінних операцій з кінцевими споживачами.

Як складний соціально-економічний інститут, торговельне підприємництво має всі ознаки соціальної системи, тобто цілісної єдності взаємопов'язаних елементів. Воно складається з множи-

ни підсистем, ключовими з яких є: економічна (секторна, ресурсна, територіальна і функціонально-процесуальна), інституціональна (соціально-організаційна, технолого-організаційна та підсистема інституціональних відносин) і соціальна (або культурно-етична) (табл. 1). Ці підсистеми, теж належні до типу складних соціальних систем, не піддаються однозначному розмежуванню в силу власної природи, тому їхнє співвідношення характеризується радше як взаємопроникнення, або інтегрованість. Вони дуже тісно взаємопов'язані, а їхні функції не суперечать виконанню провідної функції об'єднувальної їх системи – роздрібної торгівлі.

Таблиця 1

Підсистеми підприємництва в роздрібній торгівлі

Підсистема та її характеристика	Агрегований елементний склад
1. Економічна	
1.1. Секторна – характеризує склад каналів реалізації продукції роздрібними підприємствами	<ul style="list-style-type: none"> • Форма організації: організований, неорганізований та нелегалізований сектори • Канали реалізації: торгова мережа підприємств (юридичних осіб), фізичні особи-підприємці та на організовані ринки, неформальні ринки, заклади ресторанного господарства
1.2. Ресурсна – забезпечує роздрібний бізнес матеріальними та нематеріальними засобами для здійснення основної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Кадри: керівники, фахівці, технічні спеціалісти, виконавці, робочі, працівники охорони, молодший обслуговуючий персонал, учні (стажери) • Фінансові кошти: власні, позикові, залучені • Інвестиції: структура інвестицій роздрібного бізнесу, структура інвестицій в роздрібний бізнес • Технології: технології передпродажного етапу, технології продажу, технології посткупівельного етапу • Технічне обладнання: торговельне немеханічне
	<p>обладнання (торгові меблі), торговельне механічне обладнання (ресстратори розрахункових операцій, вимірювальне обладнання, холодильне обладнання), торговий інвентар</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інформація: прості і складні інформаційні системи • Транспорт: залізничний, морський, річковий, авіаційний, автомобільний • Складське господарство і приміщення: торговельні приміщення, приміщення для приймання, зберігання і підготовки товарів до продажу, підсобні приміщення, адміністративно-побутові приміщення, технічні приміщення • Земля (оренда, купівля)

<p>1.3. Територіальна – характеризує пропорції розвитку роздрібно́ї торгівлі в регіонах та в розрізі сільської та міської місцевостей, а також забезпеченість населення об'єктами роздрібно́ї торгівлі (місцезнаходження, розподіл і щільність)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Регіональна структура: роздрібно́й товарооборот, товарооборот на 1 особу, забезпеченість населення торговими площами і магазинами, середній розмір магазину та ін. в розрізі регіонів і динаміці • Територіальна структура: роздрібно́й товарооборот, товарооборот на 1 особу, забезпеченість населення торговими площами і магазинами, середній розмір магазину та ін. в розрізі сільських та міських територій і динаміці
<p>1.4. Функціонально-процесуальна – розкриває зміст послідовності здійснення підприємницької діяльності роздрібно́го магазину</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Аналітично-розрахункова діяльність • Процедури легалізації підприємства (ресстрація, ліцензування, отримання іншої дозвільної документації) • Залучення ресурсів та їхнє поєднання • Здійснення торговельних та пов'язаних з ними операцій • Ліквідація підприємства
<p>2. Інституціональна</p>	
<p>2.1. Соціально-організаційна – втілює прагнення роздрібно́х підприємств до самостійної чи сумісної діяльності, а також до ризику; показує розвиток багатокладності роздрібно́го бізнесу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Форми власності: державна, колективна, приватна • Організаційно-правові форми: фермерські господарства, орендні, спільні, дочірні, іноземні, акціонерні товариства, товариства із повною, додатковою і обмеженою відповідальністю, командитні товариства, філії, асоціації, корпорації, споживчі кооперативи, споживчі товариства та інші
<p>2.2. Технологічно-організаційна – виражає різноманіття організації і побудови суб'єктів роздрібно́ї торгівлі</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Технологічні типи торгівлі: стаціонарна, напівстаціонарна, поштова, електронна, пересувна • Тип торгового об'єкту: магазин, павільйон, кіоск, палатка, намет, лоток, ятка, товарний склад, крамниця-склад, магазин-склад • Торговельні форми: гіпермаркет, супермаркет, дискаунтер, магазин «біля будинку», спеціалізований продуктовий магазин, малоформатний магазин та інші • Наявність спеціалізації: магазин з універсальним асортиментом, спеціалізований • Форма організації: торговельні мережі, лінійний роздріб
<p>2.3. Підсистема інституціональних відносин – характеризує особливості організації вертикальної і горизонтальної взаємодії торговельних суб'єктів, а також норми і правила взаємодії з постачальниками товарів і ресурсів, покупцями і державою</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Тип формалізації відносин: формальні (задокументовані) обмеження, неформальні (незадокументовані) обмеження • Інтеграційні процеси: об'єднання, поглинання, злиття, кооперація, самоорганізація
<p>3. Соціальна (культурно-етична) – розкриває моральні принципи, цінності підприємств, їхнє ставлення до суспільних проблем, а також відношення до споживачів</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Етика • Соціальна відповідальність • Консьюмеризм

Джерело: авторська розробка.

Підсистеми торгівлі функціонують на основі розгалуженої системи зв'язків і відносин, що утворюються між суб'єктами торговельного підприємництва. Виділяється два типи зв'язків, які зумовлюють особливості відповідних відносин: господарсько-технологічні (забезпечують єдність і безперервність функціональних операцій торгових суб'єктів з приводу товарно-грошового обміну) та інтеграційні (забезпечують комерційну та некомерційну кооперацію і самоорганізацію підприємців). В рамках внутрісистемних зв'язків виникають і реалізуються різноманітні соціальні, економічні, інституціональні, техніко-технологічні, організаційні, юридично-правові та інші відносини.

Суб'єктом регулювання (регулюючою системою) розвитком підприємництва в роздрібній торгівлі є держава – соціальне системне утворення, що являє собою специфічну структуру і одночасно механізм впливу на різноманітні суспільні, в тому числі економічні, процеси. Головна мета держави – забезпечення підвищення якості життя громадян в широкому розумінні (задоволення матеріальних і духовних потреб, забезпечення правового і громадського порядку, підвищення зовнішньої безпеки, розвиток демократичних інститутів, захист прав і свобод громадян, розвиток ринкових механізмів тощо). Провідна функція держави – впорядкування процесів суспільного розвитку через взаємоузгодження різноманітних вимог і потреб суспільних прошарків, що виражається у розробленні та реалізації внутрішньої та зовнішньої державної політики.

Систему «держава» теж потрібно розглядати як інтеграційний конструкт, що охоплює, на наш погляд, сім ключових підсистем: інституціональну, організаційно-ієрархічну, адміністративно-територіальну, інформаційну, інструментально-методологічну, предметно-функціональну та підсистему управлінських рішень (табл. 2).

Каркас держави як системи утворюють вертикальні і горизонтальні взаємозв'язки і взаємовідносини. Вертикальні відносини виникають внаслідок регламентованої підпорядкованості органів влади і виражають розподіл повноважень між вищими та нижчими управлінськими ланками, а горизонтальні характеризують рівнозначний правовий стан владних структур і найчастіше утворюються при координуванні діяльності рівнозначних за рівнем влади органів задля вирішення конкретних суспільних питань. Вертикальні зв'язки домінують над горизонтальними, що свідчить про схильність держави до централізації.

Таблиця 2

Підсистеми в структурі системи «держава»

Підсистема та її характеристика	Агрегований елементний склад
1. Інституціональна – виражає сукупність норм і правил функціонування органів державного управління з приводу розподілу предметів їх відання, а також взаємодії з суспільством	<ul style="list-style-type: none"> • Формальні правила (узаконені нормативними актами правові статуси і повноваження органів влади і управління) • Неформальні правила (усталені, але неофіційні, нормативно не регламентовані традиції взаємодії)
2. Організаційно-ієрархічна – розкриває організаційну структуру державного управління, включаючи характеристики підпорядкованості держорганів	<ul style="list-style-type: none"> • Законодавча влада (Президент України, Верховна Рада України, сільські, міські, районні, обласні ради народних депутатів, Київська міська рада, Верховна Рада Автономної республіки Крим) • Виконавча влада (Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства підпорядковані КМУ, міські, районні, обласні державні адміністрації, Рада Міністрів Автономної республіки Крим, відомчі організації та служби, підпорядковані міністерствам та Кабінету міністрів) • Судова влада (суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України)
3. Адміністративно-територіальна – характеризує управлінсько-правові стосунки і розподіл повноважень між центральними і місцевими владними структурами	<ul style="list-style-type: none"> • Обласі/Автономна Республіка Крим • Райони • Міста • Райони у містах • Селища міського типу • Села • Селища
4. Інформаційна – відображає сукупність інформаційних ресурсів, що формується під час пошуку, фіксації, аналізу, оцінки та використання даних, пов'язаних з пізнанням та впливом на суспільні процеси як об'єкт управління	<ul style="list-style-type: none"> • Звернення підприємців та їхніх об'єднань до держорганів • Дані, отримані під час контрольних перевірок торгівців • Дані моніторингу торговельного сектору • Аналітичні й наукові матеріали з професійних друкованих видань
5. Інструментально-методологічна – описує принципи, форми, методи, підходи, інструменти, засоби та моделі державного управління	<ul style="list-style-type: none"> • Універсальні управлінські функції (цілепокладання, планування, мотивація, організація, контроль) • Методи управління (адміністративні, економічні, соціально-психологічні; прями та опосередковані) • Рівні управління (стратегічне, тактичне, оперативне) • Форми управління (планування, прогнозування, програмування)
6. Предметно-функціональна – характеризує предметні напрями регулювання суспільної системи	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна політика • Економічна політика • Національна політика • Екологічна політика • Міжнародна політика
7. Підсистема управлінських рішень – в документальній формі розкриває результати регуляторної роботи державних органів	<ul style="list-style-type: none"> • Закони України (конституційні та звичайні) • Підзаконні нормативно-правові акти (укази, постанови, накази, розпорядження, рішення, статути, правила та ін.)

Джерело: розроблено автором.

Важливою характеристикою вертикальних і горизонтальних відносин є наявність зворотних зв'язків, котрі показують реакцію нижчого державного рівня на рішення і дії вищого рівня. До таких, так званих суб'єктних зворотних зв'язків, належать аналіз, оцінка і контроль виконання функціональних обов'язків посадових осіб. Особливого значення це набуває в країнах з децентралізованим управлінням, де зворотний контроль і взаємодія покликані ефективно запобігати відокремленню державних органів один від одного, дублюванню їхніх функцій, в цілому розбалансованості структурних компонентів державної системи. Без механізму зворотного зв'язку державний інтерес поступово стає пріоритетним над суспільним.

Взаємодія суб'єкта та об'єкта регулювання здійснюється за допомогою прямих і зворотних зв'язків між ними. Прямі зв'язки виражають вплив державних органів на торгівельне підприємництво з метою коригування його поведінки, а зворотні зв'язки показують реакцію торгівців на регуляторні рішення держави, тим самим сигналізуючи про якість регулювання. Особливістю прямих зв'язків є те, що оскільки приватна власність захищена законом, то держава не може справляти безпосередній вплив на роздрібних торгівців і прямо втручатися в їхню підприємницьку діяльність. Державні регулювальні рішення реалізуються лише опосередковано – через вплив на інституціональні стосунки підприємців з суб'єктами оточуючого середовища. Встановлюючи правила щодо відносин, які складаються на кожній стадії організації товарообмінного процесу, держава спрямовує інституціональний розвиток роздрібно торгівлі на досягнення суспільно-корисного результату.

Наявність прямих та зворотних зв'язків гарантує гомеостаз системи регулювання, тобто її здатність до самозбереження і саморегуляції. Через постійний, циклічний обмін інформацією між державою і роздрібними підприємцями система регулювання індукує скоординовані реакції, в такий спосіб зберігаючи динамічну рівновагу свого внутрішнього стану.

Присутність зворотного зв'язку між суб'єктом і об'єктом регулювання є фундаментальним кібернетичним законом, без якого неможлива організація ефективного регулювання на наукових засадах. Саме зворотні зв'язки сигналізують про досягнутий результат і є підставою для коригувальних заходів. Зворотні зв'язки реалізуються через легітимну політичну систему (партії, групи інтересів, групи тиску) і через громадські формальні і неформальні об'єднання й організації. Формами зворотних зв'язків між торгівельним підприємництвом

і державою є: лобізм, участь у засіданнях державних структур, направлення письмових запитів і клопотань до держапарату, участь у відкритих обговореннях, неофіційні контакти з посадовими особами до і після вступу в силу регулюючих рішень та інше.

Однією з ознак системності регулювання розвитком роздрібно́ї торгівлі є її відділення від зовнішнього середовища. І хоча відмежованість соціальних систем від зовнішнього оточення є значною мірою умовною, можна стверджувати, що система державного регулювання як відокремлена системна структура перебуває в полі дії сил і швидкозмінних факторів економічного, політико-правового, географічного, ментально-культурного, духовного, міжнародного та іншого характеру, котрі уособлюють різноманітні сфери життєдіяльності суспільства. По суті, система регулювання формується на тлі і під впливом саме зовнішнього середовища, а її конкретний тип визначається його характеристичними особливостями. Більше того, функціонування системи регулювання можливе лише через взаємодію, взаємозв'язки і реактивні пристосування до змін у середовищі: регулювання мусить спиратися на сприйняття та адаптацію до численних інформаційних сигналів, що безперервно надходять ззовні. Зовнішнє середовище підживлює регулювальну систему ресурсами, а також виступає в ролі обмежувального фактора, проявляючи здатність до гальмування чи блокування регуляторних рішень або дій, якщо суспільство до них не підготовлене. Відсутність підтримки з боку зовнішнього середовища не лише знижує ефективність регулювальної діяльності, а й ставить під сумнів необхідність і можливість самого існування системи регулювання. Відкритість системи зовнішньому середовищу, разом із прямими та зворотними суб'єктно-об'єктними управлінськими зв'язками, забезпечує гомеостаз системи регулювання.

Метою державного регулювання підприємництва в роздрібній торгівлі є досягнення прогресивних інституціонально-економічних зрушень в його структурі, які забезпечать підвищення конкурентоздатності й ефективності торговельного сектору. Провідна функція державного регулювання – створення сприятливих регуляторних, фінансових, податкових, інвестиційних, соціальних та інших умов для формування рівних, конкурентних і відповідальних відносин між сторонами у реалізації товарів, а також стимулювання повноцінного інституціонального розвитку роздрібно́ї торгівлі.

Задачами державного регулювання інституціонального розвитку підприємництва в роздрібній торгівлі є:

1) формування нормативно-правового поля регулювання інституціональних відносин в роздрібній торгівлі, яке забезпечує рівність і баланс інтересів суб'єктів та запобігає їхній опортуністичній поведінці;

2) підтримання, захист і розвиток конкуренції в сфері роздрібно торгівлі, запобігання антимонопольним тенденціям в роздрібних мережах;

3) стимулювання розвитку підприємницької ініціативи суб'єктів роздрібно торгівлі, орієнтованої на інноваційну модель господарювання;

4) створення нормативних умов захисту прав споживачів продукції в сфері торговельного обслуговування;

5) впровадження ефективних механізмів ресурсного забезпечення та стимулювання ефективного розвитку інфраструктури торговельної галузі, включаючи ринок об'єктів нерухомості, транспортну галузь, банківську сферу, інвестиційні фонди тощо.

Критерієм ефективності системи регулювання розвитку роздрібно торгівлі є ступінь досягнення системою її головної мети, тобто отриманий результат (ефект), який може бути забезпечений за найбільш повного виконання системою регулювання її функцій і задач. Систему регулювання розвитку роздрібно торгівлі слід вважати ефективною, якщо на виході вона забезпечує прогресивний інституціональний розвиток торговельного сектору.

Серед кількості елементів системи обов'язково є системоутворювальний елемент, або фактор. Системоутворювальний фактор – це фактор, який поєднує об'єкти в систему, тобто є ознакою системи і одночасно джерелом її виникнення. Він сприяє підтриманню системи в рівноважному (гомеостатичному) стані і забезпечує процес спадкоємності в розвитку системи. Системоутворювальний фактор розглядають як інструмент перевірки належності об'єкту до класу систем: якщо знайдено фактор, то знайдено і систему. Систему регулювання розвитку роздрібно торгівлі формують кілька системоутворювальних факторів:

1) Людина – керуюче джерело компонентів і сила, що своєю волею утворює систему регулювання, а також є її основним структурним компонентом. Люди свідомо будують і вдосконалюють регулювальні конструкти, спираючись на потреби економічного розвитку країни і беручи до об'єктивну уваги необхідність входження до глобального ринку.

2) Головна мета – підвищення ефективності підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі і прогресивний розвиток торговельного

сектору. Без мети регулювання втрачає зміст існування. Мета, як результат, «вихід» системи регулювання, утворює її, адже саме заради досягнення мети елементи поєднуються і структуруються в систему. При цьому мета кожного елемента не суперечить загальній меті.

3) Орієнтація на майбутнє – прагнення забезпечити прискорене, з мінімальними втратами входження України до ЄС та у глобалізований простір, підвищення якості життя і споживання та ін. Фактор майбутнього перетинається з фактором мети, адже мета завжди має проєкцію на перспективу. З іншого боку, майбутнє розширює горизонти мети, підсилюючи мотивацію до вдосконалення регулювальних функцій, а нові цілі щодо соціально-економічних успіхів завжди зміцнюють і розвивають систему. Натомість, невизначеність майбутнього здатне призвести до дезінтегрованості системи регулювання торгівлі, втрати динамічності, системної впорядкованості і загалом сповільнити розвиток системи.

4) Головна функція – забезпечення ефективного функціонування та сприяння перспективному розвитку роздрібною торгівлі. Ця функція виражає сенс існування і призначення системи регулювання, а тому обумовлює її структуру, функціонування, розвиток, а також виконання кожним елементом своїх функцій. Будь-яка зміна механізму функціонування системи, особливо його ускладнення, спричинить відповідні трансформації у структурі системи і її зв'язках.

5) Системоутворювальні зв'язки – інформаційні зв'язки між суб'єктом і об'єктом регулювання, що забезпечують єдність системи. Вони охоплюють прямі й зворотні зв'язки, які структуруються на відносини субординації, координації тощо. Взаємозв'язки між компонентами є не тільки постійними стабілізуючими системоутворювальними факторами (жорсткими та м'якими), а й виконують системозбережувальну роль: без обміну інформацією між елементами система припиняє функціонувати і втрачає цілісність.

Регулювання інституціонального розвитку роздрібною торгівлі є різновидом соціальних систем, бо створюється і функціонує через людську діяльність. Воно являє собою системну діяльність зі свідомою організацією, координацією і регулювання торгівельного підприємництва на всіх його рівнях. Це завжди організована цілісність, тому вона потребує безперервного підтримання функцій організації, регулювання, узгодження та ін. Система регулювання є самокерованою, але водночас піддається впливу екзогенних чинників.

За різними критеріями типологізації система регулювання розвитку торгівельного підприємництва належить одночасно до кількох класів: вона є штучною (створена людиною), відкритою (постійно обмінюється інформацією з оточуючим середовищем), організованою (має виражену організаційну структуру), кібернетичною (відбиває обмінно-інформаційні процеси), складною (її не можна охарактеризувати через кінцеву кількість підсистем), макромасштабною (є значним за розміром утворенням), багатоелементною (складається з багатьох складових), ієрархічною (її елементи характеризуються підпорядкованістю), поліфункціональною (виконує кілька функцій), багатоцільовою (спрямована на досягнення кількох цілей), з комбінованим керуванням (блок керування системою вбудований в саму систему і водночас нею можна керувати ззовні).

Висновки і пропозиції. Очевидно, ключовою характеристикою системи регулювання торгівлі є її складність, яка проявляється у поєднанні різнорідних компонентів (соціальних і природних), багатоманітні зв'язків та відносин між елементами, а також неоднозначності, недетермінованості функціонування і розвитку. Управління такою системою теж належить до найвищого рівня складності, бо здійснюється, в тому числі, через зміну структури самої системи. Вдосконалюючи цю систему, потрібно дотримання закону необхідного різноманіття У. Р. Ешбі [7, гл. 11], згідно з яким, якщо об'єкт управління є складною, поліаспектною системою, то і управління ним потрібно будувати на основі складності і різноманіття, в такий спосіб відображуючи структуру і варіативність проявів реакцій керованого об'єкта. Наприклад, якщо торгівельне підприємство на сучасному етапі розвитку характеризується урізноманітненням форм власності, то, відповідно до закону Ешбі, потрібно формувати таку систему регулювання, щоб вона не лише полегшувала роботу підприємствам найбільш прогресивних і ефективних форм власності (спрощення реєстрації, пільгове кредитування і оподаткування та ін.), а й торкалася також перебудови ієрархічної структури держапарату згідно з новими потребами. Конкретні особливості адаптації системи регулювання до потреб регулюючого об'єкту повинні стати предметом неперервних досліджень фахівців.

Список використаної літератури

1. Внутрішня торгівля : регіональні аспекти розвитку : Монографія / [За ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука]. – Донецьк-Львів : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с.

2. Міценко Н. Г. Регулювання діяльності підприємств роздрібної торгівлі : Монографія / Н. Г. Міценко, Т. Г. Васильців, Н. М. Заярна. – Львів : видавництво ЛКА. – Львів, 2009. – 176 с.
3. Лазебна І. Формування конкурентного середовища у роздрібній торгівлі / І. Лазебна // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 26-37.
4. Височин І. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні та світі : порівняльний аналіз / І. Височин // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 3. – С. 11-23.
5. Возіянова Н. Ю. Державне регулювання інституційних змін у розвитку внутрішньої торгівлі / Н. Ю. Возіянова // Вісник ДонНУЕТ : серія Економічні науки. – 2010. – № 3 (47). – С. 219-228.
6. Ляшенко В. А. Державна підтримка інституційних перебудов у сфері товарного обігу. – [Електронний ресурс] / В. А. Ляшенко // Державне управління : теорія і практика. – 2006. – № 1. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/GALUZEVE/06ivasto.pdf> (дата 13.10.2017). – Назва з екрану.
7. Эшби У. Р. Введение в кибернетику : пер. с англ. / У. Р. Эшби. [Под ред. В. А. Успенского. Предисл. А. Н. Колмогорова.]. Изд. 2-е, стереотипное. – Москва : «КомКнига», 2005. – 432 с.

Стаття надійшла 20.11.2017 р.

Е. Е. Мазур,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и управления
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, г. Одесса, 65044, Украина,
e-mail: mazurelena13@gmail.com

СИСТЕМНАЯ ДЕКОМПОЗИЦИЯ РЕГУЛИРОВАНИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

В статье исследуется структурный состав и механизм действия системы регулирования развития торгового предпринимательства, с использованием метода декомпозиционного анализа, который позволяет рассмотреть систему как совокупность взаимосвязанных подсистем более низкого уровня. Указанный подход даст возможность при разработке мер государственного регулирования учитывать не только экономические аспекты развития розничной торговли, но также институциональные и социальные.

Ключевые слова: управление, регулирование, системный анализ, розничная торговля, институциональное развитие, предпринимательство.

O. Ye. Mazur,

PhD in Economics, Associate Professor
of Economics and Management Department
of Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: mazurelena13@gmail.com

SYSTEM DECOMPOSITION OF THE RETAIL TRADE REGULATION

Summary

The development of the governmental “institution-building” methodology is one of the most urgent issues of modern scientific thought. In the article entrepreneurship in the retail trade was chosen as an institution-object, which as an industry is of critical importance for the country’s economy, making a significant influence on the formation of aggregate material wealth, developing employment and small business, establishing social stability.

In the works of many Ukrainian scientists, various options for the trade regulation are considered. However, they only describe certain economic aspects of its functioning as a sphere of circulation and a branch of national economy. At the same time, it is not fully taken into account that trade is, on the one hand, a complex, multilevel institutional structure, and on the other hand, a multicomponent open system.

In the paper, the regulating system for the retail trade is presented as a set of interconnected subsystems of a lower level. The aggregated elemental composition of the economic, institutional and social subsystems in the “trade entrepreneurship” system is substantiated and disclosed. The content of seven subsystems in the structure of the “government” system is determined and disclosed. The goal, leading function, tasks and criterion of efficiency of the retail trade regulation are formulated. In developing public regulation measures, this approach will allow not only to take into account the economic aspects of the retail trade development, but also institutional and social ones.

It is noted that the key characteristic of the trade regulation system is its complexity, and therefore the management of such a system also refers to systems of the highest level of complexity, because it is implemented, including through changing the structure of the system itself. If the control object is a complex, poly-casing system, then management should be built on the basis of complexity and diversity.

Key words: management, regulation, system analysis, retail trade, institutional development, entrepreneurship.

References

1. Shubin, O. O. & Honcharuk, Ya. A. (2007). Vnutrishnia torhivlia : rehionalni aspekty rozvytku : Monohrafiia [Domestic trade : regional aspects of development. Monograph]. Donetsk-Lviv : DonNUET. [in Ukrainian].
2. Mitsenko, N. H., Vasylytsiv, T. H. & Zaiarna, N. M. (2009). Rehuliuвання

- diialnosti pidpriemstv rozdrubnoi torhivli : Monohrafiia [Regulation of the retail trade enterprises' activity. Monograph]. Lviv : Vydavnytstvo LKA. [in Ukrainian].
3. Lazebna, I. (2011). Formuvannia konkurentnoho seredovyscha u rozdrubnii torhivli [Formation of competitive environment of the retail trade]. *Visnyk KNTEU. – Bulletin of KNTEU*, № 2, pp. 26-37. [in Ukrainian].
 4. Vysochyn, I. (2010). Derzhavne rehuliuвання torhovelnoi diialnosti v Ukraini ta sviti : porivnialnyi analiz [State regulation of trade activity in Ukraine and worldwide : comparative analysis]. *Visnyk KNTEU. – Bulletin of KNTEU*, № 3, pp. 11-23. [in Ukrainian].
 5. Vozianova, N. Yu. (2010). Derzhavne rehuliuвання instytutsiinykh zmin u rozvytku vnutrishnoi torhivli [State regulation of the institutional changes in the development of domestic trade]. *Visnyk DonNUET : serii Ekonomichni nauky. – Bulletin of DonNUET : Economic sciences*, № 3 (47), pp. 219-228. [in Ukrainian].
 6. Iliashenko, V. A. (2006). Derzhavna pidtrymka instytutsiinykh perebudov u sferi tovarnoho obihu [Governmental support of institutional changes in the trade sphere]. *Derzhavne upravlinnia : teoriia i praktyka. – Public administration : theory and practice*, № 1. – Retrieved from : <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/GALUZEVE/06ivasto.pdf> [in Ukrainian].
 7. Eshbi, U. R. (2005). Vvedenie v kibernetiku [Introduction to Cybernetics]. Moskva : KomKniga. [in Russian].